

Cenupta Türkmen Oymakları I- II

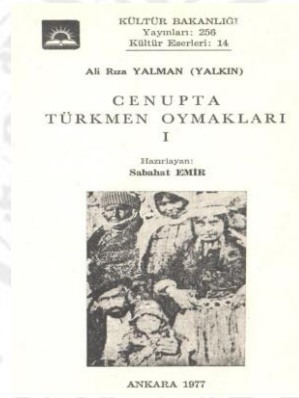
CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI I-II

Yalman (Yalkın), Ali Rıza. (1977). Cenupta Türkmen Oymakları I-II. (Haz. Sabahat Emir). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ahmet Serdar Arslan*

İncelenen bu çalışma Ali Rıza Yalın tarafından 1931-1939 yılları arasında beş cilt olarak yayınlanmış eserin Sabahat Emir tarafından başarılı bir şekilde hazırlanarak 1977 yılında Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri doğrultusunda yayımlanmış baskısıdır. Ali Rıza Yalman (Yalın) Cumhuriyetin ilk yıllarında yaptığı alan araştırmalarıyla kültür hayatımıza

katkıları olan önemli araştırmacılarımızdan birisidir. Onun bu çalışması, her ne kadar eski tarihli olsa da hem teknik hem de muhteva açısından güncel tutulması gereken bir çalışmadır. Nitekim eser, kültür tarihimizin dünü ve bugünü için büyük önem arz ettiği gibi geleceğe aktarımında da önemli rollere sahip olacaktır. Bu doğrultuda alanın kıymetli hocaları tarafından daha önce de ele alınan ve incelenen bu çalışma güncel tutmak amacıyla tekrar gündeme getirilmiştir. Dolayısıyla bu yazıda salt içindekiler bilgisinden ziyade meraklı bir okur tarafından ilk basımından 90 yıl sonra yapılan okuma sonucunda yeni sorular üretilmesinde oynadığı rolle birlikte değerlendirilecektir. Bahsedildiği gibi kitap daha önce basılan beş cildin Sabahat Emir tarafından iki cilt olarak hazırlanmış baskısıdır. Çalışmanın bizim elimizdeki baskısı Ankara'da bir

* Ar. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/ Türkiye, a.serdararslan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3395-1892.

Cenupta Türkmen Oymakları I- II

sahaftan alınmış kütüphane düşümeüdür. Buna rağmen kitabın hiç okunmadığı iddia edilebilir çünkü kitabın sayfaları arasında baskıdan kaynaklı kesim hataları vardır ve bunların sivri bir aletle birbirinden ayrılması gerekmiştir. Kitabın içinde ana hatları itibariyle halk yaşantısının özü; mevsimlerden köylerin durumlarına, âdet ve geleneklerden halk edebiyatı ürünlerine, avcılıktan hayvan hastalıklarına kadar ilgili coğrafya hakkında derlenebilen ve gündelik yaşamın her anına dokunabilen bilgiler bulunmaktadır.

Çalışmanın birinci cildine bakıldığında ön sözünde Mehmet Fuat Köprülü'nün imzâsı yer almaktadır. Köprülü burada eserin öneminden bahsetmektedir. İkinci ön söz, Sabahat Emir tarafından hazırlanmıştır. Sabahat Emir burada Ali Rıza Yalğın ile ilgili şunları aktarmaktadır:

“1933 yılında Adana Müzesi Müdürlüğüne tayiniyle beraber folklor araştırmalarına daha büyük bir hevesle sarılan Ali Rıza Yalğın, yalnız bu çalışmalarla kalmamış; çevresindeki gençlere de daima folklor sevgisi aşılamaya önem vermiştir. Yalğın, 1940 yılına kadar ayağında çarığı, içinde gürül gürül memleket sevgisiyle yılmak, usanmak bilmeden Torosları karış karış, oba oba dolaşmış; Yörüklerin yaşayış, âdet, gelenek ve göreneklerini büyük bir azimle inceleyerek buraya ait etnografyayı şekil ve fotoğraflarla tespit etmiş ve bunları ‘Cenupta Türkmen Oymakları’ isimli eserinde toplamıştır” (1977:XII).

Üçüncü ön söz ise “Gaziantep 1931” notuyla Ali Rıza adıyla kaleme alınmıştır. Ön sözün ardından çalışmanın “Birinci Kısım” “Anadolu Tetkikleri” (1-164)¹ başlığını taşımaktadır. Çalışmanın daha bu kısmında toplumsal hafızamızın mahsulleri olan ancak unutulmaya yüz tutmuş bilgilerin çekiciliği soru sormayı seven okur için bir merak unsuru oluşturmaktadır. Bu bölümde Ali Rıza Yalğın (4), Beydili oymağından bahsetmekte ve yayıldığı coğrafyalardan bahsederken Mustafa Paşazâde Mehmet Ağa'nın Suriye'de olduğuna dair bilgi vermektedir. Devamında Yalğın, Suriye'deki Türkmen köylerinden de bahsetmektedir. Günümüzde Suriye'nin siyasi durumu

¹ Parantez içinde verilen numaralar, ilgili cildin sayfa aralıklarıdır.

Cenupta Türkmen Oymakları I- II

herkesin malumudur. Acaba günümüzde, Yalgın'ın o dönem için zikrettiği köylerin ve aşiretlerin durumu nedir? Oymağın üyeleri ve torunları ne yapmaktadır? İşte Ali Rıza Yalgın tarafından verilen kısa bilgi, bugünün bir meselesi, bir sorusuna dönüşebilmektedir. Benzer şekilde Yalgın (6) bu bölümde Bayındırlı oymağı obalarından olan Çoban beyli köyünden bahsetmektedir. Acaba bugün o köyün gerçek sınırları Halep'te yer alan Çobanbey kasabasında mıdır? Orada ne kadar kültürel mirasımız bulunmaktadır? Nihayetinde Ali Rıza Yalgın, bu bölümde incelediği coğrafya üzerinde farklı kültürlerden insanların aynı şehir ve hatta köy içerisinde bir arada yaşadığını ortaya koymaktadır. Yine bu bölümde Ali Rıza Yalgın (14) bu bölümde Hacı Efendi isimli birisinden yemek kapları hakkında aldığı bilgileri aktarmaktadır: Sofra, nakkal, sele, sini, sahan, çömçe... Yalgın (51-62) devamında ay, mevsim, yıldız gibi farklı konularda derlediği isimlere ve anlamlarına yer vermektedir. Bu nedenle sadece maddî kültür açısından değil, dil malzemesi açısından da zengin bir eserdir. Eserin 136-139. sayfaları arasında verilen coğrafi deyim ve terimlerin özgünlüğü ise konunun meraklıları tarafından mutlaka görülmelidir. Kitabın bir diğer özgünlüğü, yer verdiği hikâyeleri geliştirdiği olaylar üzerinden ele almasıdır. Eser, sözlü kültür ürünleri açısından bir hazinedir.

Dikkat çekici bir konu olarak 61. sayfada yer alan “Uğursuz Seneler” başlığında şöyle bir bilgi yer almaktadır:

“1346'da (1927-1928) yani geçen sene çekirge geldi, ürünlerimiz bozuldu.”

Bir okur olarak son zamanlarda televizyonda sıkça duyulan “Son 10 yılın en büyük Çekirge istilası” vb. bir habere mutlaka denk gelinmiştir. Acaba Yalgın'ın vermiş olduğu bu bilgi, çekirge istilaları üzerine çalışan doğa bilimcilerine yahut istatistikçilere ipucu vermekte midir? Yahut 62 ile 64. sayfalar arasında yer alan rüyalarla ilgili bölüme baktığımızda, rüyalarımızda ne gibi değişimler olmuştur? “Rüyada ekin ekmek”, ne kadar rüyalarımıza girmektedir? Bahsedildiği üzere bu açılardan düşünüldüğünde eserde yer alan bilgilerin sadece

geçmişin toplum yaşantısının bir parçası değil, günümüzün de bir parçası olduğu hakikati karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın ikinci cildi de dâhil her bölümü bir fotoğraf albümü ile bitmektedir. Yalın (2. cilt, 435) çalışmasının bir bölümünde Macaristan Etnografya Müzesi Türkiyat kısmı şefi Âlimcan Tağan ile birlikte sadece belirli yerler ile ilgili 500 tane fotoğraf çektiklerini beyan etmektedir. Bu noktada fotoğrafların orijinallerinin akıbeti, varsa renklendirilip renklendirilemeyeceği merak konusu olmuş, internette çeşitli sayfalarda bazı fotoğrafların taranmış biçimlerine denk gelinmiştir. Yine burada dikkat çeken ve bir detay olarak Gaziantep'in Dere köylerinden biri olarak aktarılan Hişam köyünün (Yalın, 150) bugünkü durumu merak edilerek taranmıştır. Doğruluğu tartışılır olmakla birlikte, bugün köyün fotoğrafı olarak lanse edilen fotoğraf ile Yalın'ın paylaştığı fotoğrafta yer alan ve aynı açıdan görülen tepeye doğru inen iki ağacın yerinde olduğu gözlenmiştir.²

Kitabın 1. cildinin ikinci bölümü “Bulgar Dağında ve Yürükler Arasında” (167-300) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Bulgar dağı ve yürükler hakkındaki bilgiler yine birinci kısma benzer şekilde giyecek, avcılık, doğum, düğün ve ölüm âdetleri, hikâyeler, türküler gibi günlük hayata değen malzemeler üzerinden aktarılmaktadır. Bu bölümün sonunda yer alan fotoğraflarda İvriz'deki Bereket Tanrısı³ (Yalın, 296) fotoğrafının varlığı da dikkat çekmektedir. Bu açıdan Yalın'ın kültür farkı gözetmeksizin bulabildiği her türlü malzemeye yer verdiği belirtilebilir.

Eserin daha hacimli olan (536 sayfa) ikinci cildi ise üç kısımdan müteşekkildir. İkinci cildin birinci bölümü olan “Üçüncü Kısım”da “Aladağında ve Yürükler Arasında” (1-145) başlığı bulunmaktadır. Bu bölümde de Aladağ coğrafyasının ardından sosyal, kültürel, ekonomik ve hatta teknolojik hayata dair

² Bu yazı bir araştırma yazısı olmadığı için detaylı bir incelemeye gidilmediği, bir okurun merakı sonucu oluşan sorular çerçevesinde ele alındığı tekrar belirtilmelidir.

³ Bu mekân, günümüzde İvriz Kaya Anıtı olarak ziyaretçilere açıktır.

Cenupta Türkmen Oymakları I- II

malzemelere kapsamlı olarak değinilmektedir. Bu bölümde ilgi çekici bir nokta olarak Yalgın (26) bir aşiret kadısından bahseder. Görevine son verilmesine rağmen İbrahim Efendi adından bir kadı, fahri olarak “o gün bile” bazı davaları yürütmekte ve karşılığında ücret almaktadır. Bir sonraki sayfada ise Yalgın (27) “Yalancı Doktor” başlığında her derde deva bulacağını iddia eden bir doktordan bahsetmekte ve onun yalancı olduğunu kendisinden başka fark edenin olmadığını söylemektedir. Bu açıdan Yalgın’ın aktardığı toplumu, içinde yaşadığı toplumun bakış açısından ele aldığı iddia edilebilir ancak toplumu olduğu gibi objektif olarak aktarmaya çalıştığı da açıktır. Çalışmanın bu bölümünde yer verilen Dadaloğlu’nun şiirleri de önemli bir hazinedir. Bahsedildiği gibi bu eseri özel kılan önemli özelliklerden birisi de sözlü kültür ürünlerinin halk açısından önemi bağlamında aktarılmasıdır. Bu açıdan ilginç benzerlikler de kurulabilmektedir. Örneğin Dadaloğlu’nun siyasî inançları kapsamında onun Osmanlı aleyhinde olduğunu belirten Ali Rıza Yalgın (64), bu bölümün ilk sayfalarında Ömer Ağa diye birinin Abdülhamid düşmanı olduğunu aktarmakta ve şiirlere, hatıralara ve çeşitli bilgilere yer vermektedir (Yalgın, 15). Ayrıca bu bölümde Anadolu’nun birçok yerinde derlenen ve türlerarasılığın en güzel örneklerden birisi olan “Beyböyreğ” (Yalgın, 90-106) masalının bir varyantına da yer verilmiştir.

Eserinde dördüncü kısmı “Kozan Dağında ve Yürükler Arasında” (149-309) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yer alan “Tepegöz Hikâyesi” de benzer şekilde ilgi çekicidir (Yalgın, 193-196). Özellikle bahsedecek olursak bu hikâyede geçen “Tepegöz uşağını kendisine martı edindi” cümlesinde “martı”nın dipnotta yer alan bilgiye göre “öğrenci, çırak” anlamına geldiği öğrenilen yeni bir bilgi olmuştur.

Eserin bu bölümünde kadınlarla ilgili başlıklar dikkat çekmektedir. Yalgın, “Kadın İşçileri” (214) başlığında en canlı halk sanatının dokumacılık olduğunu da belirtmektedir. “Aşirette Boyacılık” başlığında ise birtakım boyaların nasıl edinildiğine dair teknik bilgiler aktarılmaktadır. Ancak bu bölümde yer alan en ilgi çekici bölümlerin başında “Kilim

Cenupta Türkmen Oymakları I- II

Motiflerinin Halk Arasındaki İsimleri” (296-299) gelmektedir. Burada yer alan motiflerin özgünlüğü hayran edicidir.

Eserin beşinci ve son kısmı ise “Binboğa ve Nurhak Dağlarında Yürükler Arasında” (315-512) başlığını taşımaktadır. Eserin sonunda kapsamlı bir sözlüğe de yer verilmiştir. Beşinci bölüme bakıldığında “Kalkmak üzere olan âdetler” (Yalgın, 366-367) başlığı değişen yaşantının ve dahası kültürün yaşayan bir unsur olduğunun kanıtıdır. Yalgın (435-440) bu bölümde ayrıca “Yürüklerde Koyun Hastalığı” başlığında birçok hastalığa yer vermektedir. Yine bu bölümde Yalgın (442-450), “Aşirette Gıdalar” başlığında birçok yemek ismine, bazılarının ise yapılışına dair notlar vermektedir. Sadece burada yer alan bilgilerde 7 çeşit ekmek hazırlama tekniği, 15 ekmek çeşidi önemli bir veri olarak karşımıza çıkar. Son olarak bu bölümde de kilim, halı motiflerine, okuma yazma bilmeyen halkın rakamları nasıl yazdığına dair (Yalgın, 460) bilgilere yer verilmesi çalışmanın zenginliğini göstermesi açısından önemlidir.

Ali Rıza Yalgın’ın eserinde daha değinilmesi gereken pek çok önemli nokta ve bilgi yer almaktadır. Bu çalışmada sonuç itibarıyla okurun en çok dikkatini çeken noktalara, soru ve sorun oluşturan ve bugüne değen meselelere odaklanılmıştır. Genel olarak bahsedilirse düğün, ziyaret, âdet, gelenekler, süsleme, takvim, ninni, resim, rüya, duygu, yıldız, savaş, hikâye, türkü, destan, harabeler, misafirperverlik çalışmada yer alan başlıklardan birkaçıdır. Ayrıca her bölgenin tarihi ve coğrafyası önemli kişilerle birlikte aktarılmıştır. Denilebilir ki Ali Rıza Yalgın, halkın yaşantısını ele alabildiği bütün yönleriyle, titizlikle incelemiş; özellikle sözlü aktarımlarla halkın günlük yaşantısına yön veren her meseleye değinmeye çalışarak bizlere değerli bir eser bırakmıştır.